

Achremczyk, Stanisław

"Rozwój kartografii Wybrzeża
Gdańskiego do roku 1772", Jan
Szeliga, Wrocław 1982 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 313-318

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Innsbruck występuje też pod hasłem „Oeniponti” itd. itd. Zabrakło nawet hasła Lippomano.

Indeks rzeczowy trudniej sprawdzić, ale nie jest on również najlepszy. Mylne jest tam hasło „Kontrybucje”; odsyłacz od szwenkfeldian do anabaptystów jest rzeczowo niesłuszny; dlaczego pod hasłem „Heretycy” nie został wspomniany Sculteti?

Ogólnie biorąc hojuszowy tom ks. Wojtyski wypadł słabiej niż voluminy ks. Alojzego Szorca.

Zdzisław Pietrzyk, Wacław Urban

Jan Szeliga, *Rozwój kartografii Wybrzeża Gdańskiego do roku 1772*, wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1982, ss. 309.

Jan Szeliga, autor wielu cennych publikacji z historii kartografii, stwierdzając iż w dotychczasowej literaturze nie ma pracy przedstawiającej rozwój kartografii Wybrzeża Gdańskiego podjął wysiłek „całościowego ukazania rozwoju kartografii Wybrzeża Gdańskiego”, który by uwzględnił „w zakresie kartografii lądowej i morskiej prace wielkoskalowe, średnioskalowe i przeglądowe”. Temu zadaniu autor całkowicie sprostał. Książka jego powinna zainteresować nie tylko kartografów, ale i historyków zajmujących się dziejami dawnych Prus Królewskich, Książęcych i Warmii. Spośród trzech zasadniczych części omawianej pracy, pierwsza nosi tytuł *Wybrzeże Gdańskie na mapach starożytnych i średniowiecznych*, druga *Kartografia Wybrzeża Gdańskiego w epoce Odrodzenia*, a trzecia *Kartografia Wybrzeża Gdańskiego od końca XVI wieku do 1772 roku*. Dwie pierwsze części autor potraktował pozbieżnie ograniczając się, jak sam pisze, „do własnej analizy obrazu tego obszaru na najważniejszych mapach”. Skoncentrował się zaś na przedstawieniu kartografii od końca XVI w. do 1772 r.

Przez „rejon Wybrzeża Gdańskiego” Szeliga rozumie ziemie północnych Prus Królewskich, tj. północne powiaty województwa pomorskiego, województwo malborskie, północną Warmię oraz sąsiednie tereny Prus Książęcych. Nie wyznacza jednak ściśle południowej granicy tego obszaru, i tak m. in. znalazł się w jego pracy Grudziądz leżący w województwie chełmińskim, a także Świecie i Nowe znajdujące się w województwie pomorskim. Zrozumiałe, że autora poniższych uwag interesują główne tereny województwa malborskiego, Warmii i Prus Książęcych. Szczególnie ciekawe i cenne wiadomości o tych ziemiach znajdują się w rozdziałach *Mapy Żuław Wiślanych z pierwszej połowy XVII wieku*, *Średnioskalowe mapy morskie Zatoki Gdańskiej i Zalewu Wiślanego* oraz *Drobne prace kartograficzne z drugiej połowy XVII i pierwszej połowy XVIII wieku*.

Szeliga oparł swą pracę na obszernej literaturze przedmiotu i bogatym materiale archiwalnym. Kwerenda i studia nad starymi mapami rozproszonymi po bibliotekach i archiwach polskich i zagranicznych świadczą o sumienności i pracowitości autora. Szkoda zatem, że nie sięgnął on do zbiorów kartograficznych przechowywanych w Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie¹. Wprawdzie map rewelacyjnych nie znalazłby, ale — jak ostatnio

¹ W Archiwum Diecezji Warmińskiej znajduje się m. in. mapa wykonana w 1611 r. przez Hansa Bodina, *Greutzkarte zwischen dem Herzogtum Preussen und Ermland von Neu-*

ujawnił Roman Marchwiński² — jest tam sporo dobrych planów i map majątkowych Warmii.

Warto było również przestudiować bogate, choć nie do końca uporządkowane, zbiory kartograficzne w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie³.

Autor jednak dokonał kwerendy tak olbrzymiej, iż „olsztyńskie” mapy nie zmieniłyby obrazu książki, chociaż być może wzbogaciłyby nieco niektóre podrozdziały. Odnotujmy więc, jak przedstawiano nasze ziemie na najstarszych mapach. Już w tzw. *Atlasie medycejskim*, wykonanym w 1351 r. we Florencji, zaznaczono Mierzeję Wiślaną, Elbląg i Malbork, a w katalońskiej mapie świata z 1375 r. pokazano Zalew Wiślany. Obszar Prus zaznaczył Weneccjanin Fra Mauro w swej mapie, sporządzonej w 1459 r.

Okres Odrodzenia przyniósł nie tylko odkrycie *Geografii* Klaudiusza Ptolemeusza, ale i burzliwy rozwój kartografii, w tym regionalnej. Na marginesie warto odnotować, iż dzieło Ptolemeusza wydane w Ulm w 1486 r. posiada Biblioteka „Hosianum” w Olsztynie.

W 1421 r. pełnomocnicy polscy, dla udokumentowania polskich roszczeń terytorialnych w stosunku do Zakonu Krzyżackiego, przekazali papieżowi mapę. Niestety nic bliższego o niej nie wiemy. Znane są dopiero dwie mapki zamieszczone w kodeksie Sędziwoja z Czechia, z 1464 r. Pierwsza obejmuje m. in. Warmię, a druga ziemie nad dolną Łyną i Pregolą. Kilkanaście lat później Włoch Marko Beneventano na swej mapie (1507 r.) zaznaczył Lidzbark Warmiński — Helsperk. W 1526 r. Bernard Wapowski wydał dwie mapy Polski — Sarmację Południową i Sarmację Północną, które jednak nie przechowały się do dzisiaj. Odnalezione fragmenty trzeciej mapy Wapowskiego pozwoliły wywnioskować o dokładności dwóch pierwszych. Poprawnie ukazana Mierzeja i Zalew Kuroński, to zdaniem historyków zasługa współpracy Wapowskiego z Kopernikiem.

Wielki polski astronom wniósł niemały wkład w rozwój kartografii Wybrzeża Gdańskiego. Początków polskiej regionalnej kartografii doszukuje się Szeliga właśnie w pracach Mikołaja Kopernika. Omawiając kartograficzną

-Münsterberg bis zum Passarge, (Archiwum Biskupie, sygn. F. 19); bliżej nieokreślona mapa z XVII w. nosząca tytuł *Grenzskarte* (sygn. F. 28); z ok. 1700 r. ma pochodzić mapa *Borussia Regnum cum adjacentibus Regionibus mappa Geographica* (sygn. M. 28); z tego samego czasu ma być mapa *Charte von Königlich Preussischen Regierungsbezirk Marienwerder nach seiner Eintheilung in 13 Kreise* (sygn. M. 53/1); na r. 1600 datowano mapę *Prussia* (sygn. M. 54); jest też mapa północnej części Pojezierza Mazurskiego z XVIII w. (sygn. M. 78); w tymże archiwum znajduje się mapa Żuław Olfa Janssena Gothusa wydana w końcu XVII w. *Tractuum Borussiae circa Gedanum et Elbingam ab incolis Werder appellati cum adiuca Nertingia nova et elaboratissima delineatio*; w zbiorach znajduje się oczywiście mapa Warmii Jana Fryderyka Enderscha oraz mapa komornictwa olsztyńskiego z połowy XVII wieku.

² R. Marchwiński, *Plany i mapy majątkowe Warmii z lat 1580—1600 w Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie (dalej KMW), 1982, nr 3, ss. 169—186, tamże charakterystyka dawnego i obecnego zbloru kartograficznego tegoż archiwum. Interesujący jest drugi artykuł Marchwińskiego, nie wykorzystany jednak przez Szeliga: *Kromer a Grodecki, Podstawy kartograficzne Kromerowskiej «Polonii»*, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Historia XVI — Nauki Humanistyczno-Społeczne, 1980, z. 114, ss. 133—149.

³ Częściowo scharakteryzował je Tadeusz Grygier w artykule *Archiwalna kartografia historyczna Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie (od XVI wieku do 1945 roku)*, KMW, 1969, nr 1, ss. 55—72; zob. też, S. Różański, *Z problematyki ochrony zabytków sztuki byłych Prus Wschodnich*, KMW, 1957, nr 1, ss. 11—25; w olsztyńskim archiwum przechowuje się 35 fotokopii map Józefa Narońskiego.

działalność Kopernika należało jednak wykorzystać solidne kalendarium życia warmińskiego kanonika pióra Jerzego Sikorskiego⁴. Sikorski potwierdził dane Szeligi, że Kopernik w 1510 r. przygotował na zjazd w Poznaniu mapę Warmii oraz zachodnich granic Prus Królewskich⁵. Wymieniony Fabian Luzjański był wówczas kanonikiem warmińskim, o czym należało nadmienić, skoro na innej stronie występuje jako biskup warmiński. W świetle badań Sikorskiego mapę zachodniej części Zalewu Wiślanego sporządził Kopernik około 1519 r. nie zaś, jak twierdzi Szeliga, w r. 1517⁶. Współuczestnictwo Kopernika w opracowaniu mapy Inflant przyjęli nie tylko tacy autorzy jak I. Babicz i F. Bujak, ale również L. A. Birkenmajer⁷ i H. Zinss⁸. Prace Kopernika pomogły innym kartografom w opracowaniu lepszych, udoskonalonych map Prus. Wykorzystał je m.in. Jerzy Joachim Retyk, wydając w 1541 r. mapę Prus oraz niewielkich rozmiarów książkę *Chorografia*, w której omówił metody sporządzania map geograficznych poszczególnych krajów. Rok po mapie Retyka ukazała się (1542 r.) mapa Prus Henryka Zella, z którym razem w r. 1539 przybyli na Warmię. Zalew Wiślany i Mierzęję Wiślaną pokazano w niej w proporcjach zbliżonych do sytuacji rzeczywistej. Kontakty z Kopernikiem owocowały więc powstawaniem dobrych map regionalnych.

W 1576 r. ukazała się mapa Prus Kaspra Hennenbergera, pastora w Domnowie i Młynarach rodem z Turynii. Bardzo bogata w treści, była ona przez długi czas najlepszą mapą naszego regionu. Aż do połowy XVIII w. nikt nie sporządził doskonalszego od Hennenbergera obrazu Warmii. Nazwy miejscowości używane przez Hennenbergera należało podawać też i w polskim brzmieniu, czego autor nie zawsze przestrzega.

Interesującą, trzecią część książki rozpoczyna Szeliga od omówienia nauki o miernictwie. Zwraca uwagę na znaczny rozwój matematyki w gimnazjach gdańskim i elbląskim. Na terenie Warmii nie brakło też znakomitych fachowców sztuki mierniczej. Jeden z nich, proboszcz barczewski Wilhelm Baldensheim, około 1580 r. napisał podręcznik sztuki mierniczej⁹. Poparciem biskupów warmińskich Hozjusza i Marcina Kromera cieszył się, wymieniany przez Szeligę jedynie w przypisie (przyp. 4, s. 64), Stanisław Grzepski, autor podręcznika sztuki mierniczej, wydanego w 1566 r. i to w języku polskim. W tym czasie na Warmii pracował Włoch Krzysztof Falconi. Po nim urządził geometrii warmińskiego pełnił Helnig Meller i Mikołaj Schütz. W 1608 r. biskupi mierniczy, Eustachy Kreczmer, sporządził mapę granicy komornictw lidzbarskiego i dobromiejskiego. Fryderyk Berndt, zanim objął funkcję geometrii miejskiego w Gdańsku, rozgraniczał — o czym wspomina Szeliga — grunty na Warmii. W Prusach Książęcych działał w tym okresie Hans Bodin: jedną z jego map przechowuje Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie.

4 J. Sikorski, *Kopernik na Warmii. Kalendarium życia i działalności*, w: *Kopernik na Warmii, Olsztyn 1973*, ss. 427–520 (dalej *Kalendarium*); tenże, *Mikołaj Kopernik na Warmii. Chronologia życia i działalności*, KMW, 1966, nr 2, ss. 309–338; nr 3, ss. 429–482; nr 4, ss. 591–624; 1987, nr 1–2, ss. 20–238 (dalej *Chronologia*).

5 J. Sikorski, *Kalendarium*, ss. 435–436; M. Biskup, *Lidzbarsk Warmiński w życiu Mikołaja Kopernika*, w: *Kopernik na Warmii, Olsztyn 1973*, s. 61; tenże, *Zjazd w Poznaniu w 1510 roku*, *Roczniki Historyczne*, 1982, R. 48, s. 71.

6 J. Sikorski, *Kalendarium*, s. 454; tenże, *Chronologia*, KMW 1966, nr 3, s. 439; Wzmiankowany przez Szeligę list biskupa warmińskiego Fabiana Luzjańskiego do Tiedmana Giesego datowany jest na 17 maja 1519 r., a nie na r. 1517. Stąd zapewne ów błąd się pojawił.

7 L. A. Birkenmajer, *Mikołaj Kopernik*, Kraków 1900, s. 335.

8 H. Zinss, *Kapituła Fromborska w czasach Mikołaja Kopernika*, KMW, 1959, nr 4, s. 430.

9 R. Marchwiński, *Plany i mapy majątkowe Warmii z lat 1580–1600*, ss. 173–174.

Ciekawy materiał kartograficzny przedstawił Szeliga omawiając rozgałęzienie Wisły na Nogat i Leniwkę przy Cyplu Mątowskim. Owa szpica mątowska, rozdzielająca wody Wisły, była przedmiotem licznych zmartwień mieszkańców Prus Królewskich, zwłaszcza gdańszczan i elblązan. Wywoływała też i kłótnie. Kiedy Elbląg, wspomagany przez wojewodę pomorskiego Stanisława Kostkę, uzyskał w połowie XVI w. zgodę Zygmunta Augusta na dokonanie przekopu kanału koło Białej Góry i skierowania części wód Wisły do Nogatu naraził się na gwałtowne ataki Gdańska, obawiającego się, że spadek wód wiślanych zakłóci normalną pracę portu. Rzeczywiście nastąpił spadek i to znaczny. Dopiero w marcu 1626 r. Zygmunt III Waza nakazał zbudowanie zapory, mającej napowrót skierować wody w koryto Wisły. Prace trwały lat kilkanaście, kosztowały sto tysięcy, z czego dwie trzecie sumy wyłożył Gdańsk. Jednak rzeki na tym odcinku nie uregulowano do końca; gruntownej naprawy domagała się budowla wodna na Cyplu Mątowskim. Kwestię tę wielokrotnie podnoszono podczas obrad sejmów i sejmików generalnych Prus Królewskich. W 1677 r., po interwencji Jana III Sobieskiego, stany Prus Królewskich zgodziły się przeznaczyć na ten cel 50 tys. złotych pruskich, pod warunkiem, że drugie tyle wyłoży skarb koronny. Uchwały tej nie zrealizowano. Częste i groźne wylewy Wisły wymagały podjęcia prac wodnych na wielką skalę. W 1719 r. po olbrzymiej powodzi, specjalna komisja królewska zjechała się, by zlustrować szkody i zaproponować podjęcie kroków zaradczych. Nie podany z nazwiska wojewoda malborski, który miał zająć się organizacją prac wodnych i naprawą Cypla Mątowskiego, to Piotr Ernest Kczewski, osobistość wielce wpływowa w tychże czasach.

Zanosiło się rzeczywicie, że kwestia regulacji Wisły w jej dolnym biegu zostanie choć w części rozwiązana. Akcją wsparły miasta Prus Królewskich uchwalając na ten cel specjalny podatek¹⁰. Przynięty geometra malborski Stürtzenberg wykonał w 1718 r. mapę przedstawiającą kilkunastokilometrowy odcinek Wisły w tym rejonie. Zapoczątkowane prace nie przyniosły jednak efektu. Nabrały one pewnego rozmachu za rządów Augusta III. Powołano wówczas nową komisję królewską¹¹ na czele której stanęli biskup warmiński Adam Stanisław Grabowski i ekonom malborski Michał Rexin. Wówczas to, Jan Władysław Suchodolec, kartograf w służbie elektora brandenburskiego, opracował zmiany hydrograficzne Wisły przy Cyplu Mątowskim od r. 1554 do 1743. Jego szkice znalazły się, zapewne w kopii, w Archiwum Grabowskich w Bibliotece Narodowej im. Ossolińskich¹² we Wrocławiu.

W ciekawym podrozdziale *Widoki i plany miast, plany umocnień i fortyfikacji, mapy okolic miast*, autor skoncentrował się na Gdańsku, Elblągu i Malborku. O pięknym planie Braniewa z 1635 r. ledwo wspomniał. Powstał on w okresie kiedy miasto znajdowało się pod okupacją szwedzką, sporządził go Paweł Stertzel, a wykonał miedziorytnik Konrad Götzke¹³. Piękne widoki

¹⁰ Biblioteka Narodowa im. Ossolińskich, rękopis 4230/III, k. 1—3. Akta naprawy wałów nad Wisłą; S. Achremczyk, *Związek matych miast Prus Królewskich 1683—1772*, Zapiski Historyczne, 1979, t. 44, z. 1, s. 36; małe miasta na zjeździe w Gniewie 14 VIII 1719 zgodziły się przeznaczyć na naprawę Cypla Mątowskiego 5133 floreny. W październiku 1719 r. Gdańsk deklarował na ten cel 9 tys. florenów, a Elbląg 1800. W sumie miasta Prus Królewskich uchwały podatek w wysokości 15 108 florenów i 28 groszy.

¹¹ Biblioteka Narodowa im. Ossolińskich, rkps 4230/III, k. 5.

¹² Biblioteka Narodowa im. Ossolińskich, rkps 4230/III, ss. 34—39, 85 i n. Plany naprawy Szpicy Mątowskiej 1744—1747—1749.

¹³ W. Thimm, *Der Prospekt den Altspekt den Altstadt Braunsberg von 1635*, Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands (dalej ZGAE), 1980, Bd 40, ss. 80—88, do artykułu dołączono pięknie wykonany plan Braniewa z 1635 r.

miast warmińskich, Prus Książęcych i Królewskich zamieścił Krzysztof Hartknoch¹⁴.

Szeliga sporo miejsca poświęca mapom Żuław Wiślanych z pierwszej połowy XVII w. Charakterystyce powstała w 1626 r. mapę szwedzkiego inżyniera i kartografa Olafa Janssena Gothusa oraz mapę Żuław Wiślanych, wykonaną przez kartografa Władysława IV, Fryderyka Getkanta. Nie wyklucza się, iż dwie te mapy wykonano dla celów wojskowych. Zatem również w dziedzinie kartografii trwała rywalizacja polsko-szwedzka. W XVIII w. dobrą mapę tego regionu sporządził Jan Fryderyk Endersch. Dedykował ją Henrykowi, a nie Janowi Maurycowi, Brühlowi znanemu ministrowi saskiemu, faworytowi Augusta III. Przytoczony przez Szelię w przypisie zapis tejże dedykacji (przyp. 502, s. 245) wymienia właśnie Henryka Brühla¹⁵.

W pracy Szelię nie mogło zabraknąć charakterystyki map Józefa Narońskiego, zwłaszcza mapy Zalewu Wiślanego wykonanej w 1663 r. Szkoda, że autor nie zamieścił choćby krótkiego zarysu życia Narońskiego, skoro podał biografie innych kartografów. Nie znamy dokładnej daty urodzin Narońskiego. Szelię podaje r. 1610, zaś Zygmunt Lietz przypuszcza, że musiał się urodzić około 1615 r.¹⁶ Wiadomo, że pochodził z Litwy, że uczył się w szkole w Kiejdanach, i że pracował u książąt Janusza i Bogusława Radziwiłłów. Pewnej daty przybycia Narońskiego do Prus Książęcych również nie znamy. Skłonny jestem przyznać rację Lietzowi¹⁷, który sugeruje, że zjawił się on w Prusach Książęcych na przełomie lat 1658/1659. Teza ta jest przekonująco podbudowana faktami. Po uchwale sejmu o wypędzeniu Arian z Polski, zapadłej w 1658 r., Naroński schronił się do Prus Książęcych, gdzie w tym czasie namiestnikiem był Bogusław Radziwiłł. W maju 1659 r. ukazała się jego mapa jeziora Drużna pod Elblągiem, leżącego na granicy Prus Królewskich i Książęcych. Zatem być może przyjechał Naroński już w 1658 r. W listopadzie 1661 r. zawarł kontrakt z elektorem Fryderykiem Wilhelmem na wykonanie map wszystkich starostw Prus Książęcych. Warto zaznaczyć, że od 1663 r. pomagał mu w pracy syn, Jan Jerzy. Dobrze by było, gdyby Szelię scharakteryzował też z map Narońskiego, które dotyczyły terenów leżących w zasięgu zainteresowań autora.

Prace Narońskiego, mające doprowadzić do sporządzenia mapy Prus, kontynuował inny Polak w służbie elektora brandenburskiego, też arianin — Samuel Suchodolec, ale i jemu nie było dane uwiecznić ich wykonaniem dzieła. Dopiero w latach 1732—1739 uczynił to Jan Władysław Suchodolec, syn Samuela. Warto wspomnieć, że jeszcze przed Narońskim pracował w Prusach Książęcych inny mało znany polski kartograf, Stefan Dombrowski, który w 1645 r. wykonał mapę powiatu ostródzkiego. Prace wymienionego przez Szelię Johna von Collasa (nie Callasa) przechowywane są i to w znacznej liczbie

14 K. Hartknoch, *Alt und Neus oder Preussischen Historien*, cz. 2, Königsberg 1654, s. 365 i n.

15 W. Thimm, *Die Ermlandkarte von Endersch (1755)*, ZGAE, 1971, Bd 35, s. 182, W. Thimm również podał, iż mapa została dedykowana Henrykowi Brühlowi.

16 Z. Lietz, *Józef Narowicz-Naroński kartograf Prus Książęcych (ok. 1616—1678)*, KMW, 1969, nr 1, s. 20. Do tytułu pracy Lietza zakradł się błąd, gdyż w tekście autor datuje rok urodzenia się Narońskiego na ok. 1615. Lietz opracowując biogram Narońskiego dla Polskiego Słownika Biograficznego nie podał daty urodzin tego kartografa, pisze natomiast, że opracował on mapę Zalewu Wiślanego, o czym w swoim artykule nie wspominał. Szelię jednak nie powołuje się na biogram Lietza, zob. *Naroński Józef, geometra, kartograf, Polski Słownik Biograficzny*, t. 22, ss. 546—548, opr. Z. Lietz.

17 Ibidem, s. 547.

w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie. Collas naczelny inżynier i dyrektor pomiarów urodził się w Londynie, a do Prus Książęcych przybył w 1703 r.

Z zadowoleniem należy przyjąć, iż autor sporo miejsca poświęcił mapie Warmii, wykonanej przez Jana Fryderyka Enderscha w 1755 r., na zlecenie biskupa warmińskiego Adama Stanisława (a nie Stanisława Adama) Grabowskiego. Łaciński napis na tej mapie, którym Endersch dedykuje ją biskupowi Grabowskiemu, nie jest dokładnie zacytowany (przyp. 518, s. 252). Owe rysunki znajdujące się na obwolucie mapy to herb biskupa Grabowskiego, kapituły warmińskiej i Warmii. Nie ma, jak na razie, uzasadnienia twierdzenie jakoby „niektóre komornictwa jak np. olsztyńskie uzyskały mapy rękopiśmienne” (s. 251). Jak dotychczas znamy tylko mapę komornictwa olsztyńskiego. Artykuł ks. bpa Jana Obłąka, na który powołuje się Szeliga, dotyczy mapy komornictwa olsztyńskiego, datowanej na połowę XVII w., a nie XVIII stulecia.

Sprostowania wymaga data przybycia Retyka na Warmię. Przyjechał on do Fromborka około 20 maja 1539 r.¹⁸, a nie w marcu tegoż roku.

Oblężenie Gdańska przez wojska rosyjskie i saskie rozpoczęło się w styczniu, nie w lutym 1734 r. Komisje dobrego porządku w miastach ustanowił sejm konwokacyjny w 1764 r., twierdzenie zatem, że były powoływane przez sejmy od 1765 r. nie jest dokładne. Termin „ziemia malborska” należało zastąpić „województwem malborskim”, gdyż tylko taka jednostka administracyjna istniała w czasach Rzeczypospolitej szlacheckiej. Powiat malborski utworzono krótko przed zaborem.

Stanisław Koniecpolski był hetmanem wielkim koronnym.

Powierzchnia dóbr ziemskich Elbląga, prawie że niezmienna od połowy XV w., wynosiła w XVI stuleciu 512 km², tj. 1415 włók¹⁹. Te dane byłyby odpowiednie niż podane 470 km².

Powyższe uwagi nie zmieniają oceny pracy Szeligi. Jest ona napisana przejrzysto pod względem konstrukcyjnym, zawiera wiele nowych i cennych informacji, z których sporo dotyczy map województwa malborskiego, Warmii i Prus Książęcych. Powinna zachęcić do pogłębienia studiów nad rozwojem kartografii Warmii i Prus Książęcych. Do podjęcia czego gorąco Autora zachęcam.

Stanisław Achremczyk

18 J. Sikorski, *Kalendarium*, s. 562; tenże, *Chronologia*, KMW, 1987, nr 1–2, s. 204; W kwietniu 1539 był Retyk w Feldkirch, 14 maja w Poznaniu. Po 20 września 1541 opuścił on Warmię.

19 M. Biskup, *Rozmieszczenie własności ziemskiej województwa chełmińskiego i malborskiego*, *Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruńskiego*, 1957, R. 60, z. 2, s. 34; A. Piątkowski, *Posiadłości ziemskie miasta Elbląga w XVII–XVIII wieku*, Wrocław 1972, ss. 9, 23.